

Я народилася в найнижчій частині країни, що лежить на шість із половиною метрів нижче поверхні моря. Коли за три роки з'явилася моя сестра, ми переїхали на південь, у північний район Роттердама. Землю тут тільки нещодавно відвоювали в моря, ґрунт підняли зо дна, намили кораблями і зміцнили бетоном. Вулиці де-не-де провалювалися, бо земля під ними ще була вогкою. Я пам'ятаю, як палили ладан, і запах солоної води в квартирі, і кожна мить була немов заклинання, як картина, що її треба було викликати до життя.

Річковий пляж теж був штучним, і коли ми йшли по ньому, я уявляла, що під нами — порожнеча, величезна безодня. Ми ходили туди у вихідні та на свята, і батько уважно спостерігав за припливами і відпливами, ніколи надовго не зупиняючись на одному місці й увесь час пересуваючись туди-сюди. Я раз по раз наповнювала піском своє пластикове відерце, утрамбовувала його та перевертала. «Не копай надто глибоко»,— застерігав мене батько і знову починав пильно вдивлятися у воду.

Під час Другої світової війни історичний центр Роттердама — старе місто — був зруйнований ущент. Мої батьки, які в ті часи були підлітками, згадували відкриті простори, широкі проспекти, вітер, що прилітав із портів. Тоді можна було бачити набагато далі, бо

чимало будівель зрівняли із землею. Вони показували мені фото, надруковані на маленьких клаптиках білого картону із широкими чорними рамками. Зображення на них були каламутні, ніби притрушені пилом, і все на них — від залишків будівель до фігур, що блукали між ними, — здавалося меншим і нижчим. Це мене заспокоювало, бо свідчило про те, що світ досі росте і перебуває у стані творіння. Можливо одного дня його буде завершено. Горизонт Роттердама, освітлений вогнями веж і колон нафтопереробних заводів, що вишикувалися вздовж причалів величезного порту, тепер нагадував Мангеттен — суцільні хащі зі сталі, хрому і скла. Одного недільного дня, коли мені було п'ять років, мій совочок прорізав шар піску і дзвінко шкрябнув об бетон. Цей звук немов іскрами пробіг по моїх нервах, і в голові у мене запаморочилося. Отже, все було несправжнє. Я ніколи не забуду нажахані очі батька. Його погляд свідчив, що я щось зруйнувала. Я проштрикнула покрив ілюзії і тепер мушу за це заплатити.

Моя мати Фенна походила з півночі і була єдиною дитиною медсестри та робітника фабрики, які померли — мати від раку, а батько від невизначеної хвороби — невдовзі після того, як вона вступила до університету. Спокусливо було вважати математику, її пристрасть, справу всього її життя, розрадою, способом втечі від реальності, але, як казала Еріка, двоюрідна сестра Фенни, це було не так. Фенна завжди була цікавою. Вона не просто цікавилася чимось — вона захоплювалася, ставала майже одержимою. Вона зростала сором'язливою, замкнутою дитиною, яка здебільшого відмовчувалася, якщо до неї не зверталися, і її образ був би неповним без обов'язкової книжки: руки тримають, очі втупилися

у чергову сторінку, коліна зігнуті, щоби покласти цю книжку на них.

Вона ніколи не намагалася розповісти, чим займалася, — шкідлива звичка, яку я, можливо, перейняла від неї. Вона, хоч і провела більшу частину свого життя в університеті, ніколи не була викладачем або тлумачем. Математика була для неї не засобом спілкування, не передачею чогось між людьми; вона була чимось чистішим, ближчим до музики, до акту одкровення. Корінці книжок, що я бачила на її полицях, — то були «Філософія параболічних форм», «Перетворення кинутого тіла», «Гіперболічний рух», «Теорема ультрапаралельності», — скидалися на опуклі поверхні; я проводила по них пальцями, ні на йоту не наближаючись до суті, що ховалася під ними. На одному корінці був відтиснутий символ нескінченності, ті дві петлі, що перетікають одна в одну, і окрім цього — жодного слова. Я не могла зрозуміти, чим вона зайнята цілими днями, не могла уявити, про що вона думає все своє життя. Якби Фенна спромоглася заговорити тією мовою, якою думала, її звук був би не схожим ні на що в світі.

Її часто мучили мігрені, і тоді вона лежала у своїй кімнаті із заплющеними очима і вологою білою хустинкою на чолі. Під час цих нападів напруга, що накопичувалася в ній, розтікалася по всьому будинку. Наш батько Герт обходив будинок і стежив за тим, щоби ми голосно не розмовляли, не грюкали дверима, не вмикали комп'ютер. Він суворо глянув би на мене навіть за надто голосну думку. Йому це подобалося — таке піклування про Фенну він вважав іще однією формою дисципліни. Це надавало йому мету і справу. І навпаки, після материних одужань ми, діти, почувалися ще більш ніяково в ті короткі проміжки, коли, позбавлені ролей,

жких нас навчили, не знали, як поводитися. Я впевнена, що Фенна перебільшувала свої симптоми або навмисно їх затягувала. Її напади зводили навколо неї бар'єр, давали їй простір і час побути на самоті. Жодних запитань, жодних пояснень. Але здебільшого це було для Герта — щоби він почувався корисним, щоб отримав якусь роль, щоби відволікти його і так забезпечити нас від більш нестабільних проявів його особистості.

У моєму дитинстві існувало два джерела насильства, і одним із них був сам процес зростання. Мої кістки видовжувалися якимись несподіваними, часом драматичними стрибками. Ночі перетворювалися на суцільну агонію, коли нестерпний біль починав пульсувати в моїх ногах. Я могла місяцями майже не спати. Мені снилися кошмари про мініатюрну промисловість, що працювала під моєю шкірою, перебудовувала скрізь усе, а мене залишала зовні як беспорядного спостерігача. Я вкривалася потом, і від незвичності цього досвіду іноді блювала. І Фенна, відкинувши власний біль, була в такі ночі поруч зі мною. Мені не треба було її кликати, не треба було видавати жодного звуку: вона якось відчувала, що потрібна мені, і приходила. Вона заспокоювала мене, прибираючи вологе волосся з мого чола, накладала руки на мої стегна й литки, обхоплювала їх, впиваючись пальцями у плоть, ритмічно масажувала їх вгору і вниз, борючись із моїм болем і намагаючись перетворити його на щось кероване. Пам'ятаю, як я підняла голову й подивилася на неї, і спершу не впізнала. Вона розминала мої кінцівки з якоюсь несамовитістю. Вона м'яла й натискала знову і знову, ритмічно та зосереджено, а я намагалася мовчати, і сльози мої з'являлися не від болю, а від вдячності за перші приголомшливі ознаки його відступу. Коли вона стояла

так у темряві наді мною, то здавалася майже частиною мене. Не знаю, чи подобалося їй те, що я потребувала її, це відчуття нашого єднання. Ми ніколи більше не були настільки близькими. Ми ніколи не розмовляли під час її нічних візитів — я, наприклад, не змогла би, навіть якби спробувала. Вона ж видавала дивні, м'які звуки, схожі на пташине пурхання, намагаючись мене заспокоїти, і це було останнє, що я чула, перш ніж заснути.

Щовечора я міряла себе рулеткою, щоби не робити позначок на стіні, а вранці позначала різницю. Раніше це мене лякало — усвідомлення того, що ця сила йде зсередини, що в моєму тілі є щось, що розгортається саме так. Мені здавалося, ніби моя кінцева доросла форма вже була підготовлена заздалегідь, визначена, сконденсована, змотана у щільний клубок від народження і залишена всередині, щоби згодом повільно розкритися. Я була налякана, бо не була впевнена, що зможу пройти через це сама, але вночі, поруч із матір'ю, яка не просто наглядала за мною, а керувала мною, поки я зростала та змінювалася, я знала, що зовсім не самотня. Коли вранці я робила свої перші повільні та непевні кроки і сідала на кухонну лавку між столом і стіною, Фенна дивилася на мене із простою поблажливістю та задоволенням. Це щось означало, це був доказ того, що моя поява робила її щасливою, доказ, що зрештою я справді була їй потрібна.

Герт насправді хотів лише одного — бути архітектором. Він планував це з дитинства і готувався до вступу в архітектурний. Але щось пішло не так, і його вступні іспити перетворилися на катастрофу. Результати були настільки жахливими, що він геть забув про можливість спробувати знову. Він змарнував свій єдиний шанс і так

і не зміг із цим змиритися. Він ніколи нічого мені не розповідав, і я дізналася про ці його сподівання і про те, як вони зруйнувалися, лише за багато років, після того, як поїхала з дому. Розповіла мені про це знову ж таки Еріка. Сама вона всієї історії не знала, але натякнула, що все сталося через нерви, бо Герт страждав на паралізуючу тривожність¹.

Тож Герт, який завжди хотів бути виключно архітектором, будувати щось на землі і спостерігати за тим, як воно поступово росте, врешті-решт узявся за те, чого категорично не хотів, за ту роботу, якій присвятили себе його предки,— пішов у море. Спершу, як його батько та дід, він працював на траулерах в Атлантиці і проводив місяці в рейсах. Він ухвалив це рішення, якщо я правильно вибудувала хронологію, майже одразу після того, як провалив вступні іспити,— ніби намагаючись себе покарати, відчувши укуси крижаного солоного вітру на шкірі, обдертій канатами. Він працював так роками, довше, ніж багато хто, і заощадив чимало грошей. І тоді зустрів Фенну.

Вони зіткнулися на вулиці ввечері, нашттовхнувшись одне на одного. Він вийшов із бару напідпитку і був нажаханий, принижений власною незграбністю. Наступну добу вони провели разом. Після цього він змінився — став одержимим, не міг думати ні про що інше. За одну ніч він перетворився на іншу людину: не міг витримувати навіть короткі розлуки з Фенною. Виходи в море стали для нього дезертирством, майже катастрофою. Ревнощі і параноя допікали його на борту

¹ Стан, якому притаманні неспокій, емоційна напруга, напади панічних атак, перепади настрою, замкнутість, конфліктність, спалахи агресії та порушення сну (*тут і далі — прим. ред.*).

судна. Він, як і багато тих, хто її знав, був здивований, що Фенна — смаглява, витончена, вродлива — зацікавилася ним, і кепкував із себе — напевно, все це якийсь сон. Тож одного разу, зійшовши на берег, він поспішно та емоційно заприсягнувся більше ніколи не виходити в море. І хоча Фенна була впевнена, що й сама невдовзі отямиться і більше не захоче мати з ним справ, він намагався залишити відкритою крихітну можливість того, що вони зустрічатимуться і далі та, можливо, матимуть спільне майбутнє. Того дня він зробив два телефонні дзвінки, один — своєму судовому агенту, а другий — жінці, із якою йому судилося провести решту свого життя.

У цій історії є все — море, загадкова жінка, випадкова зустріч, що змінила два життя. Той факт, що кліше — єдиний спосіб, за допомогою якого я змогла про це розповісти,— як на мене, є доказом того, наскільки незбагненим, невинуватим і помилковим був їхній союз.

Але вийшло так, що Герт розпрощався з морем не остаточно. Він і далі був опосередковано пов'язаний з ним, і цей зв'язок тривав протягом майже чотирьох десятиліть, поки нарешті в якомусь захланному офісі «Waterschappen» — регіонального управління водних ресурсів — його легені не відмовили остаточно, і він помер.

Прадід Герта по батьковій лінії працював на VOC — Голландську Ост-Індську компанію — у той період, коли вона вже наближалася до занепаду. Його батько теж працював на Ост-Індську компанію, як і батько його батька. Принаймні так свідчить історія. Йоганнес, батько Герта, любив розповідати історії про пригоди наших предків. Я пам'ятаю, як Фенна усміхалася, коли старий починав ці оповідки,— вона не вірила жодному його